

Balázs János festő, költő (1905 Alsókubin – 1977 Salgótarján)

Az 1970-es és az 1971-es esztendő különös fordulatot hozott a magyarországi cigányság történetében. Szinte egy időben ismerkedett meg az irodalom iránt érdeklődő, új tehetségek megismerésére vágyó közönség az akkor gimnazista bükkaranyosi fiatalemberrel, Bari Károllyal és *Holtak arca fölé* című első verseskötetével, a vésztői téglagyár-igazgatóból szociológia-kutatóvá és íróvá lett Lakatos Menyhérttel, valamint a salgótarjáni Cigánydombon élő festővel, Balázs Jánossal.

Balázs János 1971-ben *Az életemről* című önéletírásában így emlékezik életének fordulópontjára: „1968. június, nyár eleje van. Gombázni járok, szedem a gombát, hazahordom, sütöm-főzöm, szárítom; ha sok van belőle, el is adom; így éledelek magamban, tompa fásultsággal agyamban. Különös, szeszélyes változása a gondviselésnek az én életem egyszerű menetében: amikor gyerek voltam, öregemberek között tartózkodtam, nem hozzám illő vénemberek voltak a barátaim; most, hogy már hatvanhárom éves, öreg-szenvedő vagyok, a fiatal, növendék fiúk járnak hozzám beszélgetni, barátkozni.

Tudjuk ám, hogy maga fiatal korában sokat rajzolt, festett és verseket is írt! Hol vannak ezek? Maradt-e belőlük valami? – kérdezik. Ilyenkor azt érzem, hogy valamiféle kemény szerszámmal ütöttek szíven. Recsegve vágom rá, nyelve egy keserút: ezek már a semmis múlté, meg sem történtek! Ebben az időben történt: Zoli jött, letett egy csomagot. >Hoztam egy kevés maradék festéket, én festegtettem vele, nekem már nem kell. Próbálkozzon vele valamit festeni.< Kimentem az udvarra, széjjelnéztem a szomszédos házak térségében, leültem a földkupacra: belekezdtem negyven év múltán az első rajzolásba. Később Zoli művészfestékekkel lepett meg. Olajat, ecseteket, vásznakat hozott, ezzel a lépéssel megindult elgondolásaimban az érthetlenségig fokozódó, összevisszaságba csúcsosodó, fantasztikusan összpontosuló, életformákban gomolygó, visszás színezetű, borongós ábrázolás.”

A fenti sorok valójában felfedezőjének, F. Mihály Idának biztatására íródtak. A művészettörténész így mesél: „Balázs János cigány származású naiv festő felfedezését a véletlen segítette: egy építész-grafikus meglátta egyik festményét egy cigány pincéknél. Fölkereste és rábeszélte a festőt, hogy néhány kisebb képét küldje be a Magyar Nemzeti Galéria naiv gyűjteményébe, véleményezésre. E sorok írója 1971 februárjában látogatta meg Balázs Jánost Salgótarjánban, s a szűk kunyhóban a mennyezetig felhalmozva száznál több festményt talált. A látott képek sem a parasztfestők, sem az úgynevezett »vasárnapi« festők műveihez nem hasonlítottak. Az eredetiség, az egyéni látásmód mellett a szemlélőt megfogta a képek különös, bizarr világa.”

„Ó a természet – írja Balázs János - aki érezni, és látni tudja, annak csodálatos ez a rejtélyes, színes küzdelem: egyik oldalon szemben áll egymással a

szellemiség nagysága a fizikai óriással, amott az erkölcs megtépázott Istene a minden üdvösségre vészt jelentő ördöggel. Győzelem se itt, se ott nem keletkezik: nem ám! Mert győzelem nem volt, most sincs: nem is lesz soha! De hogy a művészet remekei ebből keletkeznek, születnek, az megdönthetetlen igazság!”

Földi Pétert segítségül hívva bátran mondhatom, hogy a huszadik század magyar képzőművészetének Balázs János nem egyszerűen egy cigány festője, hanem az egyik legjelentősebb képzőművésze. Művészettörténetet írt, mert behozta a szabadságot a festészetbe. Művészete egyszerre archaikus és egyszerre nagyon is modern. Egyszerre cigány és egyszerre magyar, miközben végtelenül egyetemes. Egyszerre mitologikus és narratív, és egyszerre hangulati és spontán. Az a fajta képi gondolkodás, ami sugárzik festészetéből és költészetéből: a felelősségtudat népéért, az emberiségért, ahogy megpróbálta megérteni a világot, a legmagasabb szférákba emelte őt. Mindezt olyan képi nyelven közvetítette, amely a huszadik század legkorszerűbb nyelve. A fogalmak hangsúlyozásával olyan látomásokat volt képes megjeleníteni, olyan történelmi üzeneteket volt képes megfogalmazni, a nemzetre, világra, kozmoszra kiterjeszhető összefüggésrendszert feltárni, ami Csontvári óta nem igen volt jelen a magyar képzőművészetben. Azért mert a cigányság büszkén tekint Balázs Jánosra és festményeire, ő még a magyar kultúra és az egyetemes festészet része. Ösztönös képzeletvilága nagyon átfogottan és meggondoltan hoz létre képi elemeket, ami költészettel, lírával társul. A világ igazságtalansága gerjesztette és belső igazságérzete hozta létre mitológiai rendszerének, másképpen képi világának furcsa lényeit: gyakran szörnyeit, egzotikus növényeit, mesebeli építményeit, különös kompozícióit. Valahol a festészet és a költészet határán úgy tudott egyensúlyozni, a valóságot úgy tudta költőivé tenni, hogy az igazságot mondta ki, jelenítette meg. Mélyen bele tudott gondolni saját létezésébe, és azonosulni tudott azzal, amit megjelenített, mert azt belülről élte meg, és ezt a belső képet tudta láthatóvá tenni.

Első kiállítását (melyre el sem ment, hisz ő „már látta a képeket”) 1971 nyarán Salgótarjánban rendezték. További néhány alkotó évében képei bejárták fél Európát, egyaránt hirdetve a naiv, a cigány és a magyar festőt. Mire életműve mára monográfiában is megjelent, a naiv jelző lekopott róla, hisz elnyertez az egyetemes művész kitüntető címet. Ennek folytán pedig a magyar örökség díjat.

Helyette egykori fiatal barátai (lassan belépve az ő akkori életkorába) köszönik ezt.

Szuhay Péter
etnográfus